
ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НОРВЕГІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕСУРСНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Браславська Оксана

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-714-7-29>

ВСТУП

Політична географія сталого розвитку останніми роками набуває нового змісту: питання територіальної організації влади, ресурсного менеджменту та екологічного регулювання дедалі частіше розглядаються не як окремі предметні площини, а як взаємопов'язані виміри одного процесу – просторової трансформації національних господарських систем в умовах кліматичних викликів. У цьому контексті Норвегія становить особливий дослідницький випадок: країна, чия економіка історично побудована на експорті вуглеводнів континентального шельфу, водночас позиціонує себе як один зі світових лідерів кліматичної політики, декарбонізованої електроенергетики та інституційної дисципліни у поводженні з ресурсною рентою.

Актуальність звернення до норвезького досвіду для вітчизняної суспільної географії та регіоналістики зумовлена кількома обставинами. По-перше, Норвегія демонструє модель поєднання ресурсної економіки з довгостроковим стратегічним плануванням, яка становить теоретичний і практичний інтерес для країн із подібною структурою експорту. По-друге, досвід норвезької децентралізації – розподілу повноважень між державою, фюльке (округами) та комунами у сфері землекористування й видачі дозволів на розміщення об'єктів відновлюваної енергетики – є показовим для країн, що проводять власні реформи територіальної організації влади. По-третє, загострення територіальних конфліктів довкола розміщення вітроелектростанцій на землях традиційного природокористування саамського населення актуалізує ширшу дискусію про соціальну легітимність «зеленого переходу» та межі компромісу між кліматичними цілями і правами територіальних спільнот.

Метою розділу є розкриття політико-географічних вимірів сталого розвитку Норвегії – територіально-адміністративного,

ресурсно-економічного, еколого-регуляторного та конфліктно-просторового – у їх взаємній зумовленості. Досягнення мети передбачає розв’язання таких завдань: охарактеризувати географічне положення та інституційні засади норвезької моделі управління сталим розвитком; простежити трансформацію ресурсної та енергетичної політики країни; проаналізувати інструменти кліматичного регулювання та їх результативність; розкрити природу територіальних конфліктів, пов’язаних із розширенням вітроенергетики, на прикладі вітропарку Фосен.

У теоретико-методологічному відношенні розділ спирається на розуміння сталого розвитку території як складної взаємодії трьох підсистем: економічної, екологічної та соціально-інституційної, збалансованість яких визначається якістю державного управління природокористуванням на різних просторових рівнях: державному, регіональному та місцевому. Порівняльний аналіз європейських моделей сталого розвитку показує, що результативність національної екологічної політики значною мірою залежить не лише від вибраного набору фіскальних та регуляторних інструментів, а й від того, наскільки послідовно ці інструменти узгоджуються з особливостями територіальної організації влади, структурою природно-ресурсного потенціалу та історично сформованими практиками землекористування конкретної країни. Норвезький випадок є показовим саме тому, що дає змогу простежити всі три складники сталого розвитку в їх конкретно-територіальному вияві – від континентального шельфу до окремого оленярського дистрикту.

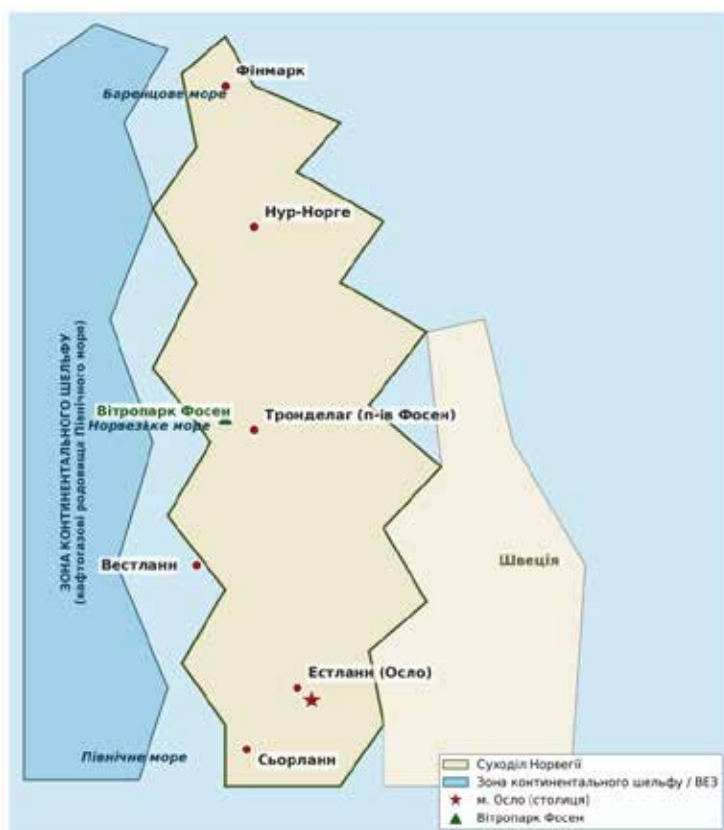
Структура розділу охоплює два взаємопов’язані підрозділи, кожен з яких розкриває окремий вимір досліджуваної проблеми, доповнені трьома аналітичними таблицями та двома картосхемами, які унаочнюють просторові й статистичні аспекти сталого розвитку Норвегії.

1. Географічні, інституційні та ресурсно-економічні виміри сталого розвитку Норвегії

Норвегія розташована в західній частині Скандинавського півострова та простягається у меридіональному напрямку майже на 2 500 км – від протоки Скагеррак на півдні до мису Нордкін за Полярним колом на півночі. Така витягнута конфігурація території, порізана тисячами фіордів, зумовлює винятково довгу берегову лінію (понад 25 тис км з урахуванням островів та фіордів) і формує специфічний тип економіко-географічного положення: приморського, ресурсно орієнтованого, з обмеженою часткою придатних для сільського господарства земель і водночас значним гідроенергетичним та морегосподарським потенціалом.

Ключовим складником політико-географічного положення Норвегії є її морські простори. Виключна економічна зона країни охоплює акваторії трьох

морів – Північного, Норвезького та Баренцового, – кожне з яких має власний режим прикордонного розмежування та ресурсного освоєння. Розмежування континентального шельфу в Північному морі з Данією та Великою Британією було здійснено ще у 1960–1970-х роках, тоді як делімітація морського кордону з Росією в Баренцовому морі – площею близько 175 тис км² спірної акваторії – була завершена лише договором 2010 р., що відкрило додаткові площі для геологорозвідки та рибальства в приполярних широтах. Просторову структуру цих зон унаочнено на картосхемі 1.

Картосхема 1. Економіко- та політико-географічне положення Норвегії у межах континентального шельфу Північно-Східної Атлантики

Умовна картосхема, не для навігаційного використання. Складено автором на основі [7; 8]

Політико-адміністративна організація Норвегії відображає загальноскандинавську модель децентралізованого унітаризму. У результаті реформи 2020 р. кількість фюльке (регіональних одиниць) було скорочено з дев'ятнадцяти до одинадцяти, а базовою ланкою місцевого самоврядування залишаються комуни (муніципалітети), яких налічується близько 356. Саме на муніципальному рівні здебільшого приймаються рішення щодо територіального планування, тоді як видача концесій на будівництво великих енергетичних об'єктів – гідро- та вітроелектростанцій, ліній електропередач – перебуває у компетенції Норвезького управління водних ресурсів та енергетики (NVE), підпорядкованого Міністерству нафти й енергетики. Така багаторівнева система розподілу повноважень є типовим прикладом того, що у вітчизняній суспільній географії визначається як інституційний вимір сталого розвитку територій, де ефективність екологічної політики залежить від злагодженості дій центральних, регіональних органів влади та місцевих громад¹.

Попри те що Норвегія не є членом Європейського Союзу, вона входить до Європейського економічного простору та Європейської асоціації вільної торгівлі, що зобов'язує країну імplementувати значну частину екологічного законодавства ЄС, а в окремих напрямках установлювати навіть суворіші за загальноєвропейські стандарти². Інституційним ядром кліматичної політики є ухвалений парламентом (Стортингом) Закон про клімат, яким законодавчо закріплено ціль досягнення кліматичної нейтральності до 2030 р. та довгострокову ціль скорочення викидів парникових газів на 90–95% до 2050 р. порівняно з рівнем 1990 р. Показово, що норвезька модель поєднує риси «державницького» підходу – значну роль центральних органів влади у стратегічному плануванні ресурсної політики – з елементами територіальної демократії, коли оленярські дистрикти (сїйди) саамського населення визнаються повноцінними суб'єктами права на традиційне землекористування, здатними оскаржувати рішення державних органів у судовому порядку, про що детальніше йтиметься у другому підрозділі.

Окремою складовою частиною інституційної архітектури є Саметінг – виборний представницький орган саамського населення, заснований у 1989 р., що має дорадчі повноваження у питаннях, які зачіпають традиційні території проживання й господарювання саамів, однак не має права вето щодо рішень центральних органів влади про видачу

¹ Буканов Г. М. Концепція сталого розвитку як основа формування державної екологічної політики на державному та регіональному рівнях. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Публічне управління та адміністрування»*. 2020. Т. 31(70). № 3.

² OECD. OECD Environmental Performance Reviews: Norway 2022. Paris : OECD Publishing, 2022. DOI: 10.1787/59e71c13-en

енергетичних концесій. Ця інституційна асиметрія – між консультативним статусом Саметінгу та обов'язковими до виконання рішеннями NVE і Міністерства нафти й енергетики – є однією зі структурних передумов територіальних конфліктів, що аналізуються у другому підрозділі. Водночас муніципалітети, на території яких планується розміщення енергетичних об'єктів, формально залучаються до процедури погодження, однак остаточне рішення щодо видачі концесії залишається за центральним органом виконавчої влади, що обмежує реальний вплив місцевого самоврядування на розміщення великих інфраструктурних об'єктів.

Порівняльний аналіз європейських моделей сталого розвитку показує, що інституційна конфігурація має вирішальне значення для результативності екологічної політики: країни зі стійкими традиціями місцевого самоврядування та прозорими процедурами узгодження інтересів демонструють вищу соціальну легітимність кліматичних рішень³. Норвезький випадок є показовим саме тому, що поєднує сильну державу – власника ресурсної ренти – з розвиненою системою територіального самоврядування, що створює як можливості для збалансованого управління, так і додаткові точки потенційного конфлікту між рівнями влади.

Сучасна ресурсна модель Норвегії сформувалася порівняно пізно: до відкриття у 1969 р. нафтового родовища Екофіск у норвезькому секторі Північного моря країна залишалася переважно аграрно-рибальською економікою з розвиненим гідроенергетичним і суднобудівним секторами. Стрімке нарощування видобутку впродовж 1970–1990-х років супроводжувалося формуванням особливої моделі державного контролю над ресурсною галуззю – через державну компанію Statoil (нині Equinor, у якій держава зберігає 67% акцій) та систему прямої фінансової участі держави (State's Direct Financial Interest), що дало змогу зосередити значну частину ресурсної ренти в руках держави, а не приватних чи іноземних операторів⁴. Саме ця історична траєкторія «одержавленого» освоєння шельфу заклала інституційні передумови для подальшого спрямування нафтогазових надходжень до суверенного фонду добробуту, а не на поточне бюджетне споживання, що принципово відрізняє норвезьку модель від траєкторій розвитку більшості інших країн – експортерів вуглеводнів.

Норвегія є найбільшим виробником нафти і природного газу в Західній Європі та з 2022 р. найбільшим постачальником природного газу до Європейського Союзу, що набуло особливого геополітичного значення на

³ Попович Н. В. Стратегії сталого розвитку країн Європи та їх особливості. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2015. Вип. 22. С. 115–118.

⁴ Austvik O. G. Norway in the Geopolitics of Energy. *Energy Policy*. 2025. Vol. 198. Article 114410. DOI: 10.1016/j.enpol.2024.114410

ті скорочення поставок російських енергоносіїв на європейський ринок. У 2024 р. видобуток нафти і газу на норвезькому континентальному шельфі досяг рекордного рівня – 241,2 млн стандарт. м³ нафтового еквівалента, зокрема рекордного обсягу видобутку природного газу. Нафтогазовий сектор забезпечує близько 22% валового внутрішнього продукту країни, 48% загального обсягу експорту та 32% доходів державного бюджету. Ці показники засвідчують, що, попри кліматичну риторику, ресурсна економіка залишається структуроутворювальним чинником норвезької держави.

Водночас саме завдяки контролюваному освоєнню шельфових родовищ Норвегія сформувала унікальний інститут міжпоколіннєвого перерозподілу ресурсної ренти – Державний пенсійний фонд «Глобал» (Нафтовий фонд), активи якого перевищують 1,7 трлн дол. США, що робить його найбільшим суверенним фондом добробуту у світі. Бюджетне («фіскальне») правило обмежує щорічні видатки з фонду приблизно 3% його вартості – очікуваною реальною дохідністю портфеля, – що дає змогу вилучити поточні бюджетні видатки з прямої залежності від коливань цін на нафту та зберегти частину ресурсної ренти для майбутніх поколінь. У науковій літературі цю модель нерідко розглядають як приклад успішного уникнення «ресурсного прокляття» завдяки поєднанню фіскальної дисципліни, прозорості врядування та довгострокового стратегічного планування⁵.

Парадоксальною рисою норвезької енергетичної системи є глибокий розрив між структурою внутрішнього енергоспоживання та структурою експорту. Практично вся електроенергія, що споживається в країні, виробляється з відновлюваних джерел: частка гідроенергетики в електрогенерації становить 88–92%, а сукупна частка відновлюваних джерел (гідро-, вітро- та незначною мірою біопаливної генерації) сягає 96–98%. Натомість переважна більшість видобутих вуглеводнів експортується та спалюється за межами країни, унаслідок чого пов'язані з ними викиди не враховуються у національному кадастрі парникових газів згідно з територіальним принципом обліку МГЕЗК. Цю розбіжність між «декарбонізованим удома» енергобалансом і фактичною роллю глобального постачальника викопного палива дослідники визначають як дискурсивну рамку «нафтодержави низьковуглецевого переходу» (petrostate's low-carbon transition), у якій кліматичне лідерство та продовження нафтовидобутку легітимізуються одночасно як взаємодоповнювальні, а не суперечливі стратегії⁶.

⁵ Національний інститут стратегічних досліджень. Державна політика сталого розвитку на засадах «зеленої економіки»: аналітична записка. Київ: НІСД, 2013.

⁶ Bang G., Lahn B. A Petrostate's Outlook on Low-Carbon Transitions: The Discursive Frames of Petroleum Policy in Norway. *Energies*. 2021. Vol. 14. No. 17. Article 5411. DOI: 10.3390/en14175411

Таблиця 1

**Основні структурні показники ресурсно-економічного
розвитку Норвегії**

Показник	Значення	Рік
Площа території	323 800 км ²	—
Довжина берегової лінії (з фіордами)	понад 25 000 км	—
Морські зони (ВЕЗ) у трьох морях	Північне, Норвезьке, Баренцове моря	—
ВВП на душу населення	≈ 96,6 тис дол. США	2024
Частка нафтогазового сектору у ВВП	≈ 22%	2024
Частка нафтогазового сектору в експорті	≈ 48%	2024
Частка нафтогазових надходжень у доходах бюджету	≈ 32%	2024
Частка гідроенергетики в електрогенерації	≈ 88–92%	2024
Частка відновлюваних джерел в електрогенерації	≈ 96–98%	2024
Обсяг Державного пенсійного фонду («Нафтового фонду»)	понад 1,7 трлн дол. США	2024
Ціль кліматичної нейтральності	2030 р.	—

Складено автором на основі даних, наведених у тексті розділу

Геополітичний вимір ресурсної політики Норвегії посилюється її роллю в енергетичній безпеці Європи: розгалужена мережа підводних газопроводів та електричних кабелів з'єднує норвезький шельф і гідроенергетичну систему з континентальною Європою та Великою Британією, перетворюючи країну на один із ключових вузлів енергопостачання регіону. Після різкого скорочення поставок трубопровідного газу з Росії у 2022 р. саме норвезька експортна інфраструктура – газопроводи Europipe, Langeled та інші магістралі, що з'єднують родовища Північного моря з терміналами у Великій Британії, Німеччині, Бельгії та Франції, – прийняла на себе основне навантаження з диверсифікації європейського газопостачання, що суттєво посилало стратегічну вагу країни в енергетичній архітектурі континенту. Ця обставина породжує додатковий політичний тиск на норвезький уряд щодо збереження чи навіть нарощування обсягів видобутку в короткостроковій перспективі, що прямо суперечить довгостроковим кліматичним зобов'язанням країни й ілюструє характерну для «дискурсивних рамок» нафтової політики Норвегії практику одночасного обстоювання ролі надійного постачальника викопного палива для союзників і статусу кліматичного лідера. Розширення видобутку на нових ділянках континентального шельфу, зокрема у Баренцовому морі, після завершення делімітаційної угоди 2010 р., лише посилює цю

структурну напругу між короткостроковими інтересами енергетичної безпеки Європи та довгостроковими цілями декарбонізації.

2. Екологічна політика, територіальні конфлікти та перспективи сталого розвитку Норвегії

Основним інструментом кліматичного регулювання в Норвегії є податок на викиди діоксиду вуглецю, запроваджений ще у 1991 р. – один із перших у світі. Відповідно до Плану кліматичних дій на 2021–2030 рр., ставку податку заплановано підвищити з 590 норвезьких крон (близько 69 дол. США) за тону CO_2 -екв. у 2021 р. до 2 000 крон (близько 233 дол. США) до 2030 р. Номінальна ставка вуглецевого податку в Норвегії є однією з найвищих у Європі та охоплює понад 80% національних викидів парникових газів. Паралельно країна бере участь у системі торгівлі квотами на викиди Європейського Союзу (EU ETS) з 2008 р., що забезпечує подвійний контур цінового сигналу для найбільших промислових емітентів.

У 2022 р. Норвегія додатково запровадила податок на викиди від спалювання відходів і скасувала пільгу для використання природного газу та скрапленого нафтового газу в тепличному господарстві, що засвідчує послідовне розширення бази оподаткування викидів. Водночас частка «зелених» податків у структурі податкових надходжень має тенденцію до зниження – насамперед через масштабні податкові стимули для електромобілів, які скорочують надходження від традиційних транспортних податків. Ця обставина ілюструє системне протиріччя екологічної фіскальної політики: успішність одного інструменту стимулювання (пільги для електромобілів) послаблює фіскальну базу іншого (податки на викиди від транспорту).

Таблиця 2

Динаміка ставки податку на викиди CO_2 у Норвегії, 2021–2030 рр.

Показник податку на викиди CO_2	2021 р.	Ціль на 2030 р.
Ставка, норвезькі крони за тону CO_2 -екв.	590 NOK	2 000 NOK
Ставка у доларовому еквіваленті	≈ 69 дол. США	≈ 233 дол. США
Частка викидів, охоплених податком	понад 80% національних викидів	збереження/ розширення охоплення
Участь у системі торгівлі квотами ЄС (EU ETS)	з 2008 р.	триває
Частка викопного палива у державній підтримці (від податкових надходжень)	≈ 0,2%	тенденція до зниження

Складено автором на основі даних, наведених у тексті розділу

Комплексна оцінка екологічної результативності Норвегії, здійснена ОЕСР у 2022 р. (четвертий за рахунком огляд із 2011 р.), констатує, що країна є «піонером» у багатьох напрямках природоохоронної політики та інвестує значні кошти в технологічний розвиток «зеленого» переходу. Разом із тим огляд містить 30 рекомендацій щодо подальшого вдосконалення екологічної політики, з особливим наголосом на сталому землекористуванні та збереженні біорізноманіття, а також на низькій продуктивності використання матеріальних ресурсів і високому матеріальному сліді на душу населення. Це свідчить, що навіть за високих показників декарбонізації енергетичного сектору залишаються неврегульованими проблеми ресурсоефективності та впливу на екосистеми суходолу.

У порівняльній європейській перспективі норвезький досвід вуглецевого оподаткування та розширення частки відновлюваної енергетики часто розглядається як референтна модель для оцінювання ефективності механізмів екологічної політики інших країн⁷. Зіставлення ключових показників екологічної політики кількох європейських країн і України (табл. 3) підтверджує, що за часткою відновлюваної електрогенерації та тривалістю застосування вуглецевого оподаткування Норвегія та Швеція суттєво випереджають більшість інших держав регіону, тоді як в Україні відповідні інструменти запроваджено з істотним відставанням за ставками та охопленням.

Таблиця 3

Порівняння окремих показників екологічної політики Норвегії з іншими європейськими країнами та Україною

Країна	Частка ВДЕ в електрогенерації	Наявність прямого вуглецевого податку
Норвегія	≈ 96–98%	так, із 1991 р., охоплює понад 80% викидів
Швеція	≈ 65–70% (переважно гідро- й атомна генерація)	так, із 1991 р., одна з найвищих ставок у світі
Данія	≈ 80% (переважно вітроенергетика)	так, із 1992 р.
Німеччина	≈ 55–60%	непряма ціна через EU ETS, національний податок із 2021 р.
Україна	≈ 10–12% (без урахування великої гідро- та атомної генерації)	формально запроваджено, ставка суттєво нижча за середньоєвропейську

Складено автором на основі даних, наведених у тексті розділу

⁷ Башинська Ю. І. Екологічна політика в країнах світу в умовах розвитку екологічно свідомого суспільства. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. Вип. 4. С. 22–27.

Водночас дослідники наголошують, що успіх норвезької моделі значною мірою зумовлений специфічними структурними чинниками: наявністю значного гідроенергетичного потенціалу, обмеженою чисельністю населення та фіскальною подушкою ресурсної ренти, які істотно ускладнюють пряме перенесення цього досвіду на країни з іншою структурою енергобалансу. У цьому сенсі оцінка готовності країн світу до низьковуглецевого майбутнього, що враховує не лише поточну структуру генерації, а й обсяги «зелених» інвестицій та інституційну спроможність держави реалізовувати довгострокові стратегії, послідовно відносить Норвегію до групи найбільш підготовлених економік⁸. Це підкреслює, що показники табл. 3 слід інтерпретувати не як самостійні індикатори успіху, а як похідні від ширшого комплексу інституційних та ресурсних передумов, притаманних кожній конкретній країні.

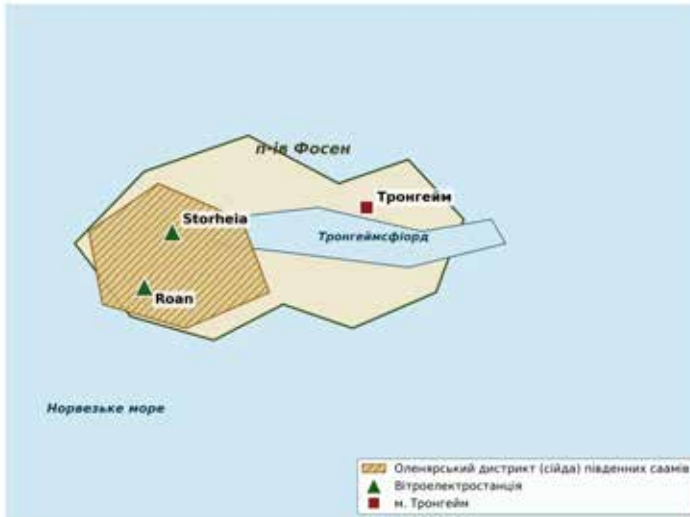
Поряд із фіскальними та регуляторними інструментами кліматичної політики дедалі більшого значення набуває територіальний вимір її реалізації, зокрема конфлікти, що виникають довкола розміщення об'єктів відновлюваної енергетики.

Розширення наземної вітроенергетики, яке в Норвегії розглядається як складник стратегії декарбонізації та диверсифікації енергобалансу, дедалі частіше входить у суперечність із традиційним природокористуванням корінного саамського населення. У науковій літературі це явище дедалі частіше концептуалізують через поняття «зеленого» колоніалізму – ситуації, коли реалізація кліматично мотивованих інфраструктурних проєктів відтворює історичні моделі витіснення корінних народів з їхніх традиційних територій, цього разу під егідою боротьби зі зміною клімату⁹.

Найбільш показовим у цьому контексті є конфлікт довкола вітропарку Фосен на однойменному півострові у Центральній Норвегії – найбільшого наземного вітропарку Європи. Концесії на будівництво вітроелектростанцій Storheia та Roan були надані Норвезьким управлінням водних ресурсів та енергетики ще в 2010 та 2013 рр., попри заперечення оленярських господарств південних саамів, для яких ця територія є зимовим пасовищем. Попри судові оскарження з боку постраждалих оленярських дистриктів, будівництво продовжувалося, і в березні 2021 р. турбіни було введено в експлуатацію. Просторову конфігурацію конфлікту відображено на картосхемі 2.

⁸ Горбач Л. М., Рубан О. О., Гуменюк Я. М. Зелена економіка та стале виробництво в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59.

⁹ Normann S. Green Colonialism in the Nordic Context: Exploring Southern Saami Representations of Wind Energy Development. *Journal of Community Psychology*. 2021. Vol. 49. No. 1. P. 77–94. DOI: 10.1002/jcop.22422.

Картоschema 2. Територіальний конфлікт довкола вітропарку Фосен: вітроелектростанції Storheia і Roan у зоні оленярських дистриктів південних саамів

Умовна картоschema; межі та контури наближені. Складено автором на основі [8; 9]

11 жовтня 2021 р. Верховний суд Норвегії одноголосним рішенням визнав, що видані концесії є недійсними, оскільки будівництво вітроелектростанцій порушує право саамських оленярів на користування власною культурою, гарантоване статтею 27 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, який інкорпоровано в норвезьке законодавство Законом про права людини 1999 р. і який має пріоритет над іншими національними нормативними актами у разі колізії. Це рішення набуло символічного значення як перший випадок, коли постраждала саамська сторона виграла судовий спір щодо проєкту освоєння традиційних територій, спираючись безпосередньо на міжнародні норми прав людини.

Показовим є те, що визнання концесій недійсними не спричинило негайного демонтажу об'єктів: вітроелектростанції продовжували працювати ще понад 600 днів після ухвалення рішення, що викликало серію протестних акцій та блокад під'їзних шляхів у 2023 р. з боку саамських активістів і природоохоронних організацій. Лише в грудні 2023 р. було досягнуто часткової угоди з південною групою постраждалих оленярів (щодо вітроелектростанції Storheia), а в березні 2024 р. – з північною

групою (щодо вітроелектростанції Roan). Угоди передбачають компенсаційні виплати, надання альтернативних пасовищних територій та право вето постраждалих громад щодо можливого подовження ліцензії після завершення терміну її дії у 2045 р.

Конфлікт довкола Фосена набув статусу «моменту розриву» усталеного соціотехнічного режиму управління енергетичними ландшафтами, продемонструвавши, що навіть у країні з високорозвиненими інститутами правової держави формальна перемога у суді не гарантує оперативного відновлення порушених прав, якщо це вимагає зупинення чи демонтажу вже функціонуючої інфраструктури. Ця колізія оприявнює структурну напругу між двома легітимними цілями сталого розвитку – прискореним нарощуванням потужностей відновлюваної енергетики та захистом прав територіальних спільнот на традиційне природокористування, – розв’язання якої потребує вдосконалення процедур завчасного, вільного й усвідомленого узгодження (проведення консультацій до, а не після ухвалення рішень про концесії) та перегляду ролі муніципального й регіонального рівнів у системі просторового планування енергетичних об’єктів.

Досвід Фосена підтверджує тезу про те, що територіальний та управлінський виміри сталого розвитку невіддільні від питання міжсекторної співпраці й довіри між державними органами та місцевими громадами: без визнання суб’єктності територіальних спільнот у процедурах прийняття рішень навіть екологічно обґрунтовані проекти ризикують утратити соціальну легітимність¹⁰. Для Норвегії, як і для інших країн, що нарощують потужності відновлюваної енергетики, це означає необхідність перегляду балансу між централізованими енергетичними цілями держави та правом територіальних громад на участь у визначенні майбутнього власного простору.

Фосен є найбільш резонансним, але не поодиноким випадком: подібні суперечності супроводжували видачу концесій і для інших вітроенергетичних проєктів на території традиційного оленярства, зокрема на плато Оюфьеллет (Oyufjellet) у губернії Нурланн та в окремих районах губернії Тролделаг, де оленярські дистрикти також оскаржували рішення NVE щодо погодження меж та умов експлуатації вітропарків. Накопичення таких прецедентів спонукало норвезький уряд у 2023–2024 рр. ініціювати перегляд національної системи ліцензування вітроенергетичних об’єктів із запровадженням обов’язкового попереднього картографування зон традиційного оленярського природокористування (так званих

¹⁰ Браславська О. В. Культурно-туристичні маршрути малих міст України: між збереженням історичної спадщини та сучасними викликами сталого розвитку. *Економіка і регіон*. 2025. № 4(99). С. 32–39. DOI: 10.26906/EiR.2025.4(99).4153

reindriftsområder) як складової частини процедури оцінки впливу на довкілля, що має унеможливити повторення ситуації, коли конфлікт інтересів виявляється вже після ухвалення рішення про концесію.

У перспективі розв'язання подібних конфліктів потребує щонайменше трьох взаємопов'язаних напрямів удосконалення просторового планування: по-перше, юридичного закріплення обов'язковості (а не лише дорадчого статусу) висновків Саметінгу щодо проєктів у межах традиційних територій природокористування; по-друге, запровадження процедур завчасного картографування та громадського обговорення ще на стадії формування переліку перспективних майданчиків для розміщення вітроенергетичних об'єктів, а не після видачі концесії; по-третє, розроблення чіткого механізму компенсацій та розподілу вигод від експлуатації енергетичних об'єктів на користь територіальних громад, який діяв би за замовчуванням, а не формувався б лише внаслідок судових спорів і публічних протестів, як це сталося у випадку Фосена.

ВИСНОВКИ

Аналіз політико-географічних вимірів сталого розвитку Норвегії засвідчує, що ця країна є показовим, але внутрішньо суперечливим прикладом поєднання ресурсної економіки з кліматичним лідерством. Географічне положення на перетині трьох морських акваторій і розвинена система децентралізованого врядування створили інституційні передумови для ефективного управління ресурсною рентою, зокрема через механізм суверенного фонду добробуту, який дає змогу вилучити бюджетну політику з прямої залежності від цін на вуглеводні. Водночас структурна залежність експорту та бюджетних надходжень від нафтогазового сектору залишається визначальною рисою норвезької економіки, що формує дискурсивне протиріччя між статусом «зеленого» лідера та роллю одного з провідних світових постачальників викопного палива.

Інструменти кліматичного регулювання, насамперед вуглецевий податок і участь у системі торгівлі квотами ЄС, демонструють послідовне посилення цінового сигналу для найбільших емітентів, однак ефективність цих інструментів обмежується побічними ефектами інших політик (зокрема податкових пільг для електромобілів) і залишається недостатньою для повного розв'язання проблем ресурсоефективності та збереження біорізноманіття, на що прямо вказують рекомендації ОЕСР.

Територіальний конфлікт довкола вітропарку Фосен продемонстрував, що прискорене розширення відновлюваної енергетики без належного врахування прав територіальних спільнот здатне підривати соціальну легітимність кліматичної політики навіть у країнах із високорозвиненими

правовими інститутами. Це підтверджує тезу про те, що політико-географічний аналіз сталого розвитку не може обмежуватися суто економічними чи екологічними показниками – він обов'язково повинен враховувати просторовий і соціально-інституційний виміри ухвалення рішень.

Узагальнюючи розглянуті виміри – інституційний, ресурсно-економічний, регуляторний і територіально-конфліктний, – можна констатувати, що норвезька модель сталого розвитку є не статичним досягненням, а результатом постійного, часто напруженого узгодження між кількома конкуруючими логіками: логікою глобального ринку вуглеводнів, логікою довгострокового кліматичного планування та логікою захисту прав територіальних спільнот на традиційне природокористування. Стійкість цієї моделі забезпечується не відсутністю суперечностей між зазначеними логіками, а наявністю розвинених інституційних механізмів їх виявлення, судового розгляду та поступового узгодження, що, утім, як засвідчує випадок Фосена, не гарантує швидкого чи безболісного розв'язання конкретних територіальних конфліктів.

Для української суспільної географії та практики повоєнної відбудови норвезький досвід становить цінність передусім у трьох аспектах: як модель довгострокового управління ресурсною рентою в умовах реформованої децентралізованої системи влади; як приклад послідовного, хоча й не безконфліктного, розширення інструментів кліматичного регулювання; як застереження щодо необхідності інтеграції процедур узгодження інтересів територіальних громад у систему просторового планування енергетичних об'єктів на етапі, що передувє ухваленню остаточних рішень, а не після нього.

АНОТАЦІЯ

У розділі розкрито політико-географічні виміри сталого розвитку Норвегії в умовах трансформації ресурсної, енергетичної та екологічної політики. Охарактеризовано географічні й інституційні передумови норвезької моделі управління природними ресурсами, роль нафтогазового сектору та Державного пенсійного фонду «Глобал». Проаналізовано інструменти кліматичного регулювання, розвиток відновлюваної енергетики і суперечність між кліматичним лідерством держави та збереженням значних обсягів експорту вуглеводнів. Особливу увагу приділено територіальним конфліктам навколо вітроенергетичних об'єктів на землях традиційного природокористування саамів, зокрема справі Фосен. Обґрунтовано значення норвезького досвіду для вдосконалення просторового планування, управління ресурсною рентою та забезпечення участі територіальних громад у прийнятті рішень.

Література

1. Буканов Г. М. Концепція сталого розвитку як основа формування державної екологічної політики на державному та регіональному рівнях. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Публічне управління та адміністрування»*. 2020. Т. 31(70). № 3. С. 71–76.
2. OECD. OECD Environmental Performance Reviews: Norway 2022. Paris: OECD Publishing, 2022. 154 p. DOI: 10.1787/59e71c13-en
3. Попович Н. В. Стратегії сталого розвитку країн Європи та їхні особливості. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2015. Вип. 22. С. 115–118.
4. Austvik O. G. Norway in the Geopolitics of Energy. *Energy Policy*. 2025. Vol. 198. Article 114410. DOI: 10.1016/j.enpol.2024.114410
5. Національний інститут стратегічних досліджень. Державна політика сталого розвитку на засадах «зеленої економіки» : аналітична записка. Київ : НІСД, 2013.
6. Bang G., Lahn B. A Petrostate's Outlook on Low-Carbon Transitions: The Discursive Frames of Petroleum Policy in Norway. *Energies*. 2021. Vol. 14. № 17. Article 5411. DOI: 10.3390/en14175411
7. Башинська Ю. І. Екологічна політика в країнах світу в умовах розвитку екологічно свідомого суспільства. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. Вип. 4. С. 22–27.
8. Горбач Л. М., Рубан О. О., Гуменюк Я. М. Зелена економіка та стале виробництво в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59.
9. Normann S. Green Colonialism in the Nordic Context: Exploring Southern Saami Representations of Wind Energy Development. *Journal of Community Psychology*. 2021. Vol. 49. No. 1. P. 77–94. DOI: 10.1002/jcop.22422
10. Браславська О. В. Культурно-туристичні маршрути малих міст України: між збереженням історичної спадщини та сучасними викликами сталого розвитку. *Економіка і регіон*. 2025. № 4(99). С. 32–39. DOI: 10.26906/EiR.2025.4(99).4153

Information about the author:

Braslavska Oksana,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Geography and Tourism
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
59, Naukovoho mistechka Street, Zaporizhia, Ukraine